

AMALIY SAN'ATI VA KULOLCHILIK

Zakir Akimniyazov

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq Davlat Universiteti.

Sana'tshunoslik kafedrası.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10684589>

Annotatsiya. *Amaliy san'at, ayniqsa madaniy jihatdan kurgazmali hisoblanadi, chunki u butun aholi bo'lmasa-da, uning kundalik hayotiga, kundalik madaniyatiga integratsiyalashgan, albatta, elita amaliy san'ati ham mavjud. Uning eksperimental yo'nalishlari va maxsus segmentlari, hayot va faoliyatning muayyan sohalari, masalan, mintaliteti bilan bog'liq.*

Amaliy san'atning barcha xilma-xil turlaridan funktsional, maishiy va dekorativ maqsadlar uchun kulolchilik eng boy tadqiqot sohasi bo'lib, madaniy boyliklarni namoyish etadi. Bizning zamonamizning maishiy kulolchilik san'ati "zamonlar va madaniyatlar bo'ylab sayohat" qilib, unda har bir davrning badiiy yutuqlari ifoda etadiladi.

Kalit so'zlar: *Amaliy san'at, kulolchilik, chinni.*

APPLIED ART AND POTTERY

Abstract. *Applied art has a special cultural expressiveness, since it is integrated into the entire population, its way of life, everyday culture, of course, there is also elite applied art. Its experimental directions and special segments are related to certain areas of life and activity, for example, mentality.*

Of all the various forms of applied art, pottery for functional, domestic and decorative purposes is the richest field of study and demonstrates cultural richness. Russian ceramic art of our time "travels through times and cultures" and expresses the artistic achievements of each era.

Keywords: *Applied arts, pottery, porcelain.*

ПРИКЛАДНОЕ ИСКУССТВО И ГОНЧАРНОЕ ДЕЛО

Аннотация. *Прикладное искусство обладает особой культурной выразительностью, поскольку оно интегрировано во все население, его быт, бытовую культуру, конечно, есть и элитарное прикладное искусство. Его экспериментальные направления и специальные сегменты связаны с определенными сферами жизни и деятельности, например, менталитетом.*

Из всех различных форм прикладного искусства гончарное дело для функциональных, бытовых и декоративных целей является самой богатой областью исследований и демонстрирует культурное богатство. Отечественное керамическое искусство нашего времени «путешествует сквозь времена и культуры» и выражает художественные достижения каждой эпохи.

Ключевые слова: *Прикладное искусство, гончарное дело, фарфор.*

Kulolchilik insoniyat hayotidagi eng birinchi kashfiyot, bu albatta turmush zaruriyati bilan uzviy bog'lik bo'lgan amaliy izlanishlar natijasidir. Kulolchilik – xalq amaliy san'atining eng qadimiy, g'oyat qiziqarli turlaridan biri.

Kulolchilik xalq amaliy san'ati turlaridan bo'lib, hunarmandchilikning loydan, gildan turli buyumlar, idishlar, qurilish materiallari tayyorlaydigan sohaga kiradi. Kulolchilikda asosiy

xomashyo tabiiy tuproq bo'lib, loy qancha ko'p pishitilsa, sopolning sifati shuncha yaxshi bo'ladi.

Kulolchilik san'ati qadimgi Misr, Ossuriya, Bobil, Yunoniston va Xitoyda yuksak taraqqiyotga erishgan. Mamlakatimiz hududida kulolchilikni ko'plab asosiy maktab va markazlari mavjud. Rishton, Buxoro, G'urumsaroy, Toshkent, Xorazm, Samarqand va Qashqadaryo kulolchilik maktablarini sanash mumkin. Ushbu kulolchilik maktablari bir-biridan yaratilgan mahsulotlarni tayyorlanish uslubi, naqsh-gullari, rangi va pardozi bilan biri-biridan farqlanadi.

Amaliy san'at har doim madaniyatning bir qismi bo'lib, u davrning mentaliteti va estetik ustuvorliklarining xarakterli xususiyatlarini ayniqsa yorqin va jadal ifodalaydi, uning rang-barangligini badiiy jihatdan jamlaydi. San'at asarlari ijodkorlari va jamoatchilikka tegishli singan g'oyalar, axloqiy ustuvorliklar va tasvirlar. Har qanday davrni ma'lum bir davrda yaratilgan san'at orqali aniq tushunish eng oson, san'at orqali uni yaratgan va idrok etgan xalqning hayoti oydinlashadi. Shu bilan birga, janrlar va san'at turlarining xilma-xilligi ularning har birini xalq madaniy hayotining ma'lum bir kesimini aks ettiradi, madaniyatning o'ziga xos fazilatlarini uzida saqlaydi, bu yo'nalish yoki janr orqali aniq ifodalanadi.

Amaliy san'at, insonni o'rab turgan va uning kundalik hayotiga kiritish uchun tanlagan hamma narsa uning madaniy xususiyatlarini ifodalaydi, uning estetik fazilatlarini shakllantiradi va ular tomonidan shakllanadi. Binobarin, amaliy san'atning madaniy jixati faqat ixcham va ko'p qirrali tarzda davrning madaniy va estetik o'ziga xosligini namoyish etadi. Amaliy san'atning barcha xilma-xil turlaridan funktsional, maishiy va dekorativ maqsadlar uchun kulolchilik tadqiqotning eng boy sohasini ifodalaydi.

Birinchiidan, materialning o'zi, deyarli vaqt ta'siriga ega bo'lmagan holda, bizga uzoq o'tmishdagi odamlarning hayoti haqida ma'lumot olib keladi va shuning uchun kulolchilikni o'rganish an'analari deyarli barcha etnografiya, madaniyatshunoslik va san'at maktablarida rivojlangan. Kulolchilik bizga eng kam tarixiy bo'shliqlar bilan ko'pchilik xalqlar madaniyati evolyutsiyasini o'rganish imkonini beradi.

Ikkinchiidan, keramikaning utilitar tabiati unga "yuqori" ga mos kelmaydigan madaniy meroslarni o'zida saqlab ilgari yurishga imkon beradi. Aytishimiz mumkinki, kulolchilik amaliy san'at turi sifatida etnik madaniyatning hayotiga yoldir. Kulolchilik - pishirilgan loydan tayyorlangan mahsulotlar ishlab chiqarish bilan bog'liq bo'lgan maxsus san'at turi.

Kulolchilikka kulolchilik san'ati ob'ektlari, maxsus yo'nalish sifatida koshinlar, shuningdek, chinni haykalchalar, mayishiy buyimlar va sopol panellar kiradi.

Kulolchilik (yunoncha "keramos" – "loy") — qadimiy, keng tarqalgan hunarmandchilik va san'at turi; Xuddi shu so'z sopol buyumlar ishlab chiqarishda badiiy va sanoat faoliyatini tashkil qiladi ham anglatadi. Pishirilgan loydan tayyorlangan mahsulotlar juda bardoshli. Yog'och va matodan yasalgan san'at asarlari vaqt o'tishi bilan eskiradi, kulolchilik buyimlari esa o'z yaratuvchilaridan uzoq umr ko'rishlari mumkin. Keramikaning amaliy xususiyatlari uning dekorativ (shakli va rangi), qoliplangan yoki bezakli (naqshli) qo'shimchalari bilan uzviy bog'liqdir. Aynan shu bezak qo'shimchalari sopol buyumlarni san'at asariga aylantirib, badiiy asar yaratishga xizmat qiladi.

Badiiy kulolchilik, rasmdan farqli o'laroq, hajmli-fazoviy tuzilishga ega va haykaltaroshlikdan farqli o'laroq, sirtga ega.

An'anaga ko'ra, keramika tarkibiga mayolika, terakota va fayans kiradi. Ular bir-biridan

gillarning tarkibi bilan farq qiladi, mayolika, terakota va fayans maxsus badiiy dizayn texnikasi va badiiytasvirni yaratish uchun o'z texnologiyalari bilan ajralib turadi.

Mayolica, ma'lumki ishlab chiqarilgan mahsulotlarga berilgan nom kulolchilik gillari, rangli shaffof sirlar bilan qoplangan – emallar bilan ajralib turadi. Terakota sir bilan qoplanmagan pishirilgan loy mahsulotlarini nazarda tutadi. Chinni massa tarkibi bilan farq qiladi. Bu massaga oq loy - yuqori erish nuqtasiga ega kaolin, pegmatit yokidala shpati kiradi. Aynan ular chinniga oppoqligini, yupqaligini, parchalari va shaffofligini beradi. Madaniyatshunoslik uchun umuman keramika va xususan chinni timsoli juda muhimdir. Xitoy chinni tayyorlash texnologiyasi sir saqlangan. Xitoyda ham, Evropada ham O'rta asrlarda va hozirgi zamonda chinni kuch, boylik va buyuklikning ramzi xisoblangan. Fayans chinniga yaqin, lekin uning oqligi va shaffofligi yo'q, fayans qalinroq bo'lakka ega. Shuning uchun, sopol buyumlar Evropada an'anaviy ravishda jamiyatning burjua va aristokratik qatlamlariga tegishli deb hisoblangan. Fayans chinni o'rnini bosuvchi sifatida baholanardi.

Mustaqillik yillarda O'zbekistonda madaniy qadriyatlarga e'tiborni qaratilishi bu sohaning rivojlanishini ta'minladi. Har bir hunarni o'ziga xos mashaqqatli va o'ziga xos sir-asrorlari bo'ladi.

Qadimdan ota-bobolarimiz badiiy kulolchilik sirlarini va tajribalarini faqat o'z shogirdlariga o'rgatib o'zga bolalarga o'rgatmaganlar. Ota-bobolarimiz asrlar mobaynida kulolchilik sir-asrorlarini o'rganib har bir mahsulotni ayniqsa sifatiga, badiiyligicha, foydalanish qulayligiga va uning umrboqiyiligiga alohida e'tibor berib kelganlar. SHuning uchun ular tayyorlagan oddiy spool piyolasidan tortib sharq me'morchiligini bezab turgan koshinlarning umrboqiyiligi dunyo ahlini lol qoldirmoqda. Ha, bunga erishish uchun ota-bobolarimiz yuqori sifatli, chidamli hamda davr sinovlaridan o'tgan materiallardan keng foydalanib kelganlar.

Bugungi hayotimizda kulolchilikni rivojlantirish buyicha Prezidentimiz SH.M. Mirziyoev tomonidan qarorlar chiqarilib ishlab chiqarishga tadbir etilmoqda. “Kulolchilikni jadal rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash chora tadbirlari” to'g'risidagi 23.03.2021-yildagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-5033-son qarorida an'anaviy va zamonaviy kulolchilikni yanada rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari, O'zbekiston Respublikasida kulolchilik mahsulotlari ishlab chiqarishni kengaytirish va sanoat darajasiga olib chiqish kabi masalarga kata itibor qaratilgan.

Bu allatta yosh ijodkorlarning kasbiy malakalarini oshirishda va yangi O'zbekistonni qurishda kata imkoniyatlar ochib beradi. Milliy madaniyatimizni yanada ko'tarishda ijodiy ishlar olib borishga motivaciya bo'lishga ishonamiz.

REFERENCES

1. Zakir I. A. M. A. THE IMPORTANCE OF OUR NATIONAL VALUES IN THE EDUCATION OF YOUTH //Journal of Integrated Education and Research. – 2023. – T. 2. – №. 6. – C. 61-63.
2. Muratbaevich I. A., Zakir A. YOSHLAR TARBIYASIDA MILLIY QADRIYATLARIMIZNING AHAMIYATI //Journal of Integrated Education and Research. – 2023. – T. 2. – №. 6. – C. 58-60.
3. Абатов Ж. О. ТАРИХНИ БИЛИШ ОРКАЛИ ТАСВИРИЙ САНЪАТ НАМУНАЛАРИНИ ТУШУНИШГА ЎРГАТИШ УСУЛЛАРИ. – 2023.
4. Абатов Ж. О. ИНТЕГРАЦИОН ЁНДАШУВ АСОСИДА ТАСВИРИЙ САНЪАТ

- ДАРСЛАРИНИ ЎҚИТИШ. – 2023.
5. Orinbaevich A. J. An Integrative Approach to Teaching Students to Understand Fine Art Samples //Journal of Pedagogical Inventions and Practices. – 2023. – Т. 24. – С. 49-53.
 6. Alliyarov M. THE ARCHITECTURE OF THE GOTHIC PERIOD IS ALSO HISTORICAL //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 5. – С. 182-184.
 7. Alliyarov M. Importance of Excavation Work in the Organization and Enrichment of Museums //Procedia of Philosophical and Pedagogical Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 6. – С. 35-40.
 8. Alliyarov M. Architecture and The Art of Designing //American Journal of Science on Integration and Human Development (2993-2750). – 2023. – Т. 1. – №. 9. – С. 161-165.
 9. Aziza T. TARIXIY ASARLANING JAMIYAT TARAQQIYOTIDA TUTGAN O'RNI: "YULDUZLI TUNLAR" ASARINING BOSH G'OYASI //Journal of Integrated Education and Research. – 2022. – Т. 1. – №. 4. – С. 42-46.
 10. Aziza T., Zakir A. The Role of Animated Films Based on the Works of Alisher Navoi in Shaping Children's Worldview //Zien Journal of Social Sciences and Humanities. – 2022. – Т. 6. – С. 100-103.
 11. Tleumuratova A. J. QORAQALPOG'ISTONDA TEATR SAN'ATINING SHAKLLANISHI VA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLAR. – 2024.
 12. Tleumuratova A. J. FORMATION AND SPECIFIC FEATURES OF THEATER ART IN KARAKALPAKSTAN //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 408-411.
 13. Tleumuratova A. JAHON ANIMATSIYA SAN'ATIDA TARIXIY MAVZU, OBRAZLAR TALQINI VA O'ZBEK ANIMATSIYA SAN'ATIDA TUTGAN O'RNI //ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА. – 2023. – Т. 61. – №. 3. – С. 221-223.
 14. Tleumuratova A. HISTORICAL THEME IN WORLD ANIMATION ART, INTERPRETATION OF IMAGES AND ITS ROLE IN UZBEK ANIMATION ART //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 1105-1111.
 15. Хожамуратов К. Б. МАҲОБАТЛИ РАНГТАСВИР АСАРЛАРИНИНГ МАЪНАВИЙАҲАМИЯТИ //Ученый XXI века. – 2022. – №. 2 (83). – С. 31-33.
 16. Bazarbaevich K. K. THE SPIRITUALITY OF MAHOBATLI PAINTING WORKS IMPORTANCE //Archive of Conferences. – 2021. – С. 224-227.
 17. Хожамуратов Q. B. ISSUES OF THE DEVELOPMENT OF FINE ARTS IN SCHOOLS //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 2. – С. 333-336.
 18. Bazarbaevich X. K. TASVIRIY SAN 'AT DARSLARIDA TALABALARNI MUSTAQIL TA 'LIM OLISH FAOLIYATIGA YO 'NALTIRISH METODLARI //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIIY JURNALI. – 2023. – Т. 3. – №. 2. – С. 526-529.
 19. Хожамуратов Q. B. ISSUES OF THE DEVELOPMENT OF FINE ARTS IN SCHOOLS //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 2. – С. 333-336.
 20. Tajimuratova S. CONCEPT OF FURTHER DEVELOPMENT OF NATIONAL CULTURE IN UZBEKISTAN //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 251-254.
 21. Tajimuratova S. FORMATION OF STUDENTS'SKILLS OF INDEPENDENT

- PERFORMANCE THROUGH THE TEACHING OF ART HISTORY //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 841-849.
22. Saginbaevna T. S. FORMATION OF STUDENTS'SKILLS OF INDEPENDENT PERFORMANCE THROUGH THE TEACHING OF ART HISTORY //Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development. – 2022. – Т. 9. – С. 386-392.
23. Sag'inbaevna T. S. Cultural Life in Uzbekistan during the Years of Independence //Spanish Journal of Innovation and Integrity. – 2023. – Т. 18. – С. 39-41.
24. Tajimuratova S. FORMATION OF STUDENTS'SKILLS OF INDEPENDENT PERFORMANCE THROUGH THE TEACHING OF ART HISTORY //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 841-849.
25. Saginbaevna T. S. Management and study of culture and art. – 2022.
26. Тажимуратова Ш. С. САНЪАТШУНОСЛИК ФАНЛАРИНИ ЎҚИТИШ ОРҚАЛИ ТАЛАБАЛАРНИНГ МУСТАҚИЛ ИШЛАШ КЎНИКМАЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. – 2023.
27. Tajimuraova S. S. INFORMATION AND COMMUNICATIONS IN MANAGEMENT //Journal of Integrated Education and Research. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 509-511.